

MOTÍVUMOK

(A Zord Idő irodalmi estjének megnyitója)

Hölgyek és Urak! Én vagyok az, aki arra merészkedtem, hogy sok jó tanácsnak ellenére, lapot alapítsak, ráépítve komoly olvasók szükségleteire és komoly írók áldozatkészségére, azt mostanáig fönntartsam, és továbbra is fenntartani akarjam. „A tudatlanság bátorsága ez” – mondották sokan. Olyan időkben, mint a mostani, mikor minden gondolkodó ember elméjét még megszállva tartják a lezajlott, szinte kozmikus harcok emlékei – mikor minden lélek ráutaltatott, hogy tekintetét a még megmaradt szépségektől is elfordítva, megnyugvását egyedül önmagában keresse és megtalálja – mikor minden hitünk közül a nyomtatott betűben való hitet dobtuk ki a hajóból legelőször – akkor álljon elő valaki, hogy meghalt hitet életre keltsen, világtól elfordult lelket a világba visszavezessen, és más eszköze hozzá ne legyen csak a toll, melyet egyszerű, becsületes ember keze forgat, igazán bámulatba ejtő, megható naivítás.

De túl ezeken a generális akadályokon, amelyek ma a kultúrvilág bármely pontján alakuló új lapnak is útjába állanak, mennyi lokális, csak a mi területünkhöz kötött akadály intett vétót a vállalkozásnak. Messziről rémített a vidéki városok réme: a közöny. Szuggesztív tekintetével oh mennyi ébredő tehetséget altatott már örökre el! Tenni ellene nincs mit: a szemet behunyni. Hátad megett: suttogó gúnyszavak, szemtől szembe: jóság mezébe öltözött álprófeciák. Tenni ellene nincs mit: fogat összeszorítani. Jobbról rágalom, balról pózolt kicsinylés, tenni ellene nincs mit: kilépni bátran és menni előre. A szemüket rád meresztik? Előre! Öklök emelkednek, szitok száll feléd? Előre! Követ gördítnek? Előre! Szédülsz? Előre! Nem bírod tovább? Előre! Akkor is csak előre!

Az elfogultságról is essék itt pár szó, amely felkél minden szellemi termelvény ellen, ha nem egyetlen szellemi centrumunk vignettáját hozza külsején. De egy megállapítást bocsássunk előre. A tehetség *felismeréséhez* csak konzseniális szellem szükséges. A tehetség *elismeréséhez* sokkal több ennél: bátorság, karakter és nobilitás – erkölcsi horizontunknak három legkritikáiban felgyúló csillaga. A lokálpatriotizmusra, vagy mondjuk csak: a helyes értékelésre is, számíthat a helyi ipari vagy kereskedelmi vállalkozás, de rosszul számít – ha számít a helyi irodalom. Összességükben az itt felhozottak nem mások, mint az irodalmi decentralizáció régen vajúdó problémája, mely akutabban mint valaha, most fölvetetett, és sok vidéki laptársunktól úgy olvasom, meg is oldatott.

Vidéki laptársaink úgy vélik – sokban igazuk is van –, hogy az irodalmi élet decentralizációjának nem tárgyi, hanem személyi akadályok állottak útjában: az olvasóközönség maga. Úgy vélik, hogy ez az olvasóközönség a maga felületes fogalmazásával, sommás ítéletet mondott minden vidéki irodalom felett, anélkül, hogy annak komoly bírálatába bocsátkozott volna. Ráutalva a vidéki irodalomra nem volt, a gyorsvonatok poggyászkocsija bőven ontotta a budapesti lapokat, fedezve minden szükségletet. A vidéki irodalom könnyűnek találtatott, anélkül, hogy megméretett volna. Minden decentralizációs kísérlet eleve sikertelenségben marasztaltatott. Történt pedig, hogy Budapesttel minden összeköttetésünk megszakadt. A decentralizációs törekvések, mint galvános ütésre, fölébredtek. „Most az ideje, itt az idő, megcsinálni a decentralizációt. A közönség reánk van utalva, a közönség olvasni fog, megismer, értékkel és befogad.”

Erre a gondolatmenetre lapok alakultak, Erdélynek a Tiszántúli Magyarországnak majd minden nagyobb városában heti és kétheti közlönyök jelentek meg, „semmi kétség, a vidéki irodalom magára és közönségére lelt, a decentralizáció keresztül vitetett”.

Ez a gondolatmenet hibátlan volna, ha a revü-sajtó decentralizálása egyben az irodalom decentralizálását is jelentette volna. De nem jelentette, mert nem jelenthette – sem elméletben, sem gyakorlatban. Elméletileg még elgondolható, hogy a vidék irodalmi termelése – helyben megjelenő lapok állván rendelkezésre – azonnal ezekben fog elhelyezkedést találni. (Bár tudnivaló egyrészt, hogy a *fővárosi megjelenés* az írók még jobban vonzza, mint az olvasót; és tudnivaló másrészt, hogy az irodalmi termelésnek csak egy részét teszik a közlönyökben megjelentethető közlemények; másik, jelentékeny részük a volume-ök alakját ölti, melyeknek megjelenési lehetősége a vidéken vajmi kevés, és e lehetőségeket a vidéki revü-sajtó erkölcsi támogatása alig valamivel tudja emelni.) Gyakorlatilag (ami alatt az adott valóságot értem) a dolog még szomorúbban áll. A bemutatkozott vidéki közlönyök szinte kivétel nélkül csak merev utánezatai budapesti sablonoknak. Annak, amit nyújtottak, itt ildomtalan volna bírálatába bocsátkozni, de annyit szabad megállapítanunk, hogy stílusban, anyagbeosztásban, érdeklődéskörökben – inkább a decentralizáció szükségtelensége, mint szükségessége mellett bizonyítanak. Alapítóik jóhiszeműsége kétségbevonhatatlan. Hivatásuk volt és van még mindig. Kielégítik a közönség betűéhségét.

De ha arra az időre gondolok, amelyben a gyorsvonatok poggyászkocsija dús tartalmát újból előnkbe rakja, fölöslegesnek látom létezésüket. Nem telik bele sok idő: a vidéki irodalom temetőkertje jó néhány fejfával lesz gazdagabb.

Hölgyeim és Uraim, az ilyen jövőbe látó bölcs embertől joggal számon kérhetik, hogy tudván mindezeket, lapom számára az Önök áldozatkészségét hogy merem igénybe venni.

A Zord Idő nem konjunkturális vállalkozás, és nem a közönség momentán betűéhségéből vezeti le az életre való jogosultságát. Szerkesztője és munkatársai el is utasítanak minden *faut de mieux* elbírálást. Nem féljük, de várjuk a gyorsvonat poggyászkocsiját. Nem a halálunkat várjuk tőle, hanem teljesebb életünket. Külsőségeink nem merev utánezatok, de egyetlen lehető megjelenési formája szellemünknek. Magát e szellemet méltatni, másokra tartozik.

A Zord Időt nem terveztük lokális vállalkozásnak, bár örülünk, hogy megjelenése itt vált lehetővé. Ha kérdik, hogy terjesztésének hol látjuk földrajzi határait, a magyar nyelv határait kell megjelölnünk, mert nincsen közöttünk egy sem, aki tollat fogván a kezébe, szűkebb határokkal beérné. Félre ne értsenek, a Zord Idő erdélyi lap, ha tetszik vásárhelyi lap. Erdélyt és szűkebb hazáját, ha akarná, sem tudná megtagadni. Írói Erdély történeti levegőjét szívják, impresszióik javát ennek a városnak fórumán és interieurjeiben szerezték. A *vidéki* jelzőt is csak azért hárítja el magától, mert ehhez a szóhoz a mi nyelvünkben kellemetlen képzetek társulnak. Akarjuk, hogy a lap bárhol élő olvasóját a Zord Idő hasábjairól erdélyi levegő csapja meg, de elégedetlenek lennénk magunkkal, ha mást nem tudnánk nyújtani, mint csak erdélyi levegőt.

Ennyi önbizalom rászolgált, hogy kellemetlen kérdésekkel támad tassék. Milyen lap is a Zord Idő? Irodalmi? Politikai? Társadalmi? Mind a három, vagy egyik sem? A jóhiszeműen adható felelet pedig ez:

– A Zord Idő a szokottnál szigorúbb szempontokból és a napilapokénál fegyverzettebb szemmel figyeli a szellemi termelés és a közélet eseményeit. Irodalmi lap is, de nem elsősorban irodalmi. Kereteiben helyet, előkelő helyet biztosít a szépirodalmi termelés jobb és nemesebb gyümölcseinek, de tisztában van vele, hogy *csak ezek számára* túl tágas keret volna ma. Kötelességeit az itt és most bontakozó tehetségekkel szemben ismeri. És egyelőre – nincs tovább.

Nagyot-merés ez a mi dolgunk, elismerem. Mégsem hisszük, hogy újszerűsége idegenül hatna, mert nem egyes ember ötlete, hanem követelő közérdek hívta létre. Öt hónapon át már szólott magáért, és szólni fog tovább; néhány szó essék csak még, melyek a lap szerkesztésére vessenek világot.

Nem sokkal múlt egy éve, a Nyugat szerkesztője ezen a helyen állott és kifejtette szerkesztési elveit. Úgy mondotta, hogy három vezető pontja van a Nyugat szerkesztésének: *szigorúság, következetesség és liberalizmus*. Követendő elvek ezek. Sem egyenként, sem összességükben teljes passzivitása világlik ki belőlük. A Nyugat tíz évfolyama mutatja, hogy annak szerkesztője teljes művészi szigorúsággal bírálja el a hozzá érkező kéziratokat. E szigorúságában következetes, az anyag megválasztásában pedig liberális, értvén ez alatt azt, hogy az írott mű csak művészi és irodalmi szempontból bíraltatik el, minden más szempont figyelembe vétele nélkül. Kalapot kell emelni ezek előtt a szerkesztési elvek előtt. Azután vissza kell tenni a kalapot a fejre, és teljes udvariassággal kijelenteni, hogy az így szerkesztett Nyugat olvasmányának elsőrangú, – *de lapnak kevés*. Kevés még akkor is, ha a szerkesztő asztalára halommal hozzák a legjobb írásokat, és ő remekművek között válogathat. A legértékesebb írások gyűjteménye is csak *nyomtatvány, könyv* marad, amelyre Isten tudja, miért, reá írták, megjelenése dátumát. Lappá csak azáltal lesz, ha a mában él, ha robotunkban velünk együtt liheg, ha meghallja és megfelelő némán feltett kérdéseinket, ha elkiáltja szívünk bánatát és odaüt, ahová mi szeretnénk. De mindehhez a szerkesztésnek teljes *aktivitása* kell, és mert ezt benne nem lelem, azért keveslem mint lapot, és azért nem vagyok jobb véleménnyel a hozzá hasonlatos lapok legtöbbszöréről, és vagyok határozottan rossz véleménnyel vidéki utánzataikról. Azt lehetne mondani, hogy nem disztिंगvólok. A kárhozott lapok jórészt csak irodalmi lapok, s a versnek, novellának, regénynek nem kell a mában élnie. De ez annyira nem igaz, hogy én a Nyugatról és néhány társáról még el is ismerem, hogy bennük a versek, novellák, regények a mában élnek. És mégis keveslem.

Mert életnek és irodalomnak szorosabb kapcsolatát várom én, és elsősorban a revüsjától e szorosabbá vált kapcsolat látható jelét! A magyar időszaki sajtó köntöse végleg elszakadt, nem csoda; hat évtizeden át viselte ezt a köntöst. Formában, stílusban, anyagbeosztásban a magyar szemlék hat évtizeden át másolták egymást, és ebben az ötletszegénységben senyvedett el a revü-irodalom belső komolysága is. Legigazabb témáiktól kergették el az írókat, a szemlesajtó megkövült formanyűgei. Kristálytisztán látom ezt, ha nem is tudtam ma még tisztán elmondani.

De annyit tudok, hogy én magamról akarok hallani, a magam fájdalmáról.

Elszóltam magam? Nekem fáj valami? Csak a közös titkunkat fecsegtem ki: nekünk mindannyiunknak mindig fáj valami. Erre a fájdalomra tapintson az írás, ha számot tart rá, hogy az enyém legyen, s hogy úgy nevezzem: az én lapom.

Ma inkább, mint bármikor. Ma több az érzékenység és több a bánatom. Irányt vesztett hajó ma minden ember. Szervesnek vélt kapcsolatok, melyek fajával, nemzetével, jogi és erkölcsi berendezésekkel összekötötték, mint pókháló fonadék szakadtak széjjel. Nem tudjuk, hol vagyunk, nincsen bázisunk. Az Orientációnk, az egyes emberé is, már csak földrajzi: északi szélesség – keleti hosszúság. Ami régen emberi társaság volt, ma csak embertömeg. A zavarosban orvhalászok buktatják a hálót. Szertezüllött, semmivé vált a társas fegyelem. A szellemtelenség erőszaka bitorolja a szellem trónusát, és álarc nélkül vigyorog minden perfidia. A kommerciális szellem legázolt minden érdemet, és a fiskális szellem megcsúfolt minden humanitást.

De mi, tollforgatók úgy érezzük, hogy az idők teljessége elkövetkezett, mi az Ideál mellett harcba indulunk, s ha győztünk, arany hintóban hozzuk vissza az emberi szolidaritás száműzött gondolatát.

Zord Idő, 1920. 1. szám